

הרב יהודה הלוי עמיהי

ניפוי קמה ביום טוב

שאלה

בימינו, שהקמח מנופה ניפוי ראשון במטחנות, האם מותר לנפות שוב את קמח ביום טוב?

א. ריקוד קמה וניפוי

נאמר בגמרא (ביצה כט ע"ב):

תנו רבנן: אין שונין קמח ביום טוב. משום רבי פפיס ורבי יהודה בן בתירא אמרו: שונין. ושויין, שאם נפל לתוכן צרור או קיסם – ששונין. רש"י ביאר שהדיון אם 'שונין קמח', הוא בקמח שכבר ניפו אותו ('ריקוד') בערב הרגל, וכעת מנפים אותו שוב כדי שיהיה יפה יותר. לדעת תנא קמא גם הניפוי השני דינו כבורר, ואסור ביום טוב. ואילו לדעת רבי פפיס ורבי יהודה בן בתירא, כיוון שניפו את הקמח אתמול, ניכר שאין כאן ריקוד על מנת לברור, ולכן הדבר מותר ביום טוב. הגמרא מביאה דין נוסף בקשר לניפוי קמח ביום טוב:

תני תנא קמיה דרבינא: אין שונין קמח ביום טוב, אבל נפל צרור או קיסם – בורר בידו. אמר ליה: כל שכן דאסור, דהוה ליה כבורר.

לדברי התנא שדרש לפני רבינא, אמנם אסור לנפות את הקמח בשנית, אבל אם נפל צרור או קיסם בקמח ביום טוב מותר להוציאו, מכיוון שאין זו פעולת ניפוי. על כך אמר רבינא שהוצאת הקיסם או הצרור היא פעולת ברירה גדולה יותר מניפוי הקמח בשנית, ואם אסרו את הניפוי החוזר, בוודאי שאין להוציא את הצרור והקיסם.

דרש רבא בר רב הונא זוטי אפתחא דנהרדעא: שונין קמח ביום טוב. אמר להו רב נחמן: פוקו ואמרו ליה לאבא: שקילא טיבותך ושדי אחזרי, פוק חזי כמה מהולתא הדרן (רקדן) בנהרדעא.

רבא בר רב הונא דרש בדרשתו שמותר לנפות קמח בשנית, ועל כך רב נחמן אמר לו: ראה, דרשתך איננה מחדשת לנו דבר שהרי בנהרדעא יש הרבה קמח שעובר ניפוי חוזר ביום טוב.

דביתהו דרב יוסף נהלא קמחא אגבא דמהולתא, אמר לה: חזי, דאנא רפתא מעליתא בעינא. דביתהו דרב אשי נהלא קמחא אגבא דפתורא, אמר רב אשי: הא דידין – ברתיה דרמי בר חמא, ורמי בר חמא מרא דעובדא הוה, ואי לאו דחזיא מבי נשא לא הוה עבדא.

אשתו של רב יוסף עשתה שינוי, שניפתה קמח מאחורי הנפה, ועל כך אמר לה רב יוסף שאין צורך לשנות מכיוון שמותר לנפות קמח בשנית ביום טוב. אשתו של רב אשי ניפתה קמח בשינוי מאחורי השולחן, ואמר רב אשי: אשתי היא בתו של רמי בר חמא, ורמי בר חמא מדקדק במעשיו היה, ואם היא לא הייתה רואה שעושים שינוי בבית אביה, לא הייתה עושה זאת, ומכאן שצריך שינוי בניפוי.

נראה שלדעת רש"י מסקנת הסוגיה היא שאסור לנפות קמח ביום טוב, ויש בכך משום בורה, אבל לנפות בשנית התירו מכיוון שאין בכך ברירה. אלא שנחלקו האם יש לעשות שינוי בניפוי החוזר: לדעת רבא, רב נחמן ורב יוסף אין צורך לעשות שינוי, ואילו לדעת רב אשי ורמי בר חמא יש צורך לעשות שינוי.

ב. ניפוי ראשון ביו"ט

כדעה שאסור לרקד קמח בפעם הראשונה ביום טוב כתבו גם הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ג הי"ד) ורשב"א (עבודת הקודש, בית מועד ש"א ס' ח). אמנם הר"ן (ד"ה וגרסינן) גרס בדברי רב נחמן 'פוק חזי כמה מהולתא רקדן בנהרדעא'. לפי גרסה זו מותר לנפות ביום טוב בשינוי, התוספות (ד"ה אגבא) העידו בשם רשב"ם שמותר לנפות בשינוי ביום טוב. אבל הטור (ס' תקו) כתב: **'ואין מרקדין הקמח בתחילה ביום טוב אפילו על ידי שינוי'**, וכן הכריע השו"ע (או"ח ס' תקו סעי' ב).

האם האיסור של הרקדה הוא מדאורייתא או מדרבנן? כנראה הדבר תלוי בשאלה האם המלאכות שקודם הלישה אסורות מדין תורה או מדרבנן. השו"ע (ס' תצה סעי' ב) פסק שכל מלאכות אוכל נפש שהם לפני הלישה נאסרו רק מדברי חכמים, ונימוקו שמלאכות אלו נעשות לזמן מרובה, ואם כן אין כאן אלא גזרת חכמים ואיסור דרבנן. אולם המג"א (ס' תצה ס"ק ד) והגר"א הביאו ראשונים רבים הסוברים שכל המלאכות שקודם הלישה אסורות מדברי תורה אפילו באוכל נפש, והביאו לכך סמך מהפסוקים, ולא התירו אלא מלישה ואילך. לפי דעה זו ייתכן שהניפוי הראשון של הקמח אסור מדאורייתא. כך נראה מלשון המ"ב (ס' תקו ס"ק ב), ועל כן יש להחמיר בניפוי ראשון ביום טוב, אבל הקלו באמירה לעכו"ם בניפוי ראשון.

ג. ניפוי חוזר של הקמח

על פי מהלך הסוגיה נראה שניפוי ליופי הקמח הותר ביום טוב כיוון שאין זה כמרקד לברור, כפי שהורה רבא בר רב הונא. כן נראה **ממעשה אשתו של רב יוסף**, שהורה לה בעלה שאיננה צריכה לעשות שינוי ולנפות מאחורי הנפה, משמע שיכולה לנפות כרגיל, וכן הכריעו הראב"ד (הל' יו"ט פ"ג הי"ד) והרשב"א.

אולם **ממעשה אשתו של רב אשי** מוכח שהצריכו שגם הניפוי החוזר ייעשה בשינוי ונחלקו איזה שינוי יש לעשות. רש"י ביאר שהשינוי הוא שמנפים את הקמח מאחורי השולחן, ואילו התוספות (ד"ה אגבא) והרא"ש (ס' טז) כתבו שהשינוי הוא שמנפים את הקמח על גבי השולחן.

הרא"ש הסביר שאין מחלוקת בין רב יוסף לבין רב אשי. לדעת שניהם אין צורך לעשות שינוי גדול, אבל שינוי קטן יש לעשות. הרב המגיד (הל' יו"ט פ"ג הי"ד) כתב שגם הרמב"ם סובר כדעת הרא"ש.
הטור פסק כדעת הרא"ש:

רוצה לרקדו שנית כדי שיהא הפת נאה צריך שינוי קצת, כגון: על גבי שולחן, אבל אין צריך שינוי גדול לרקד אחורי הנפה.

המג"א מסביר שכיוון שביום חול מנפה על גבי ערבה, ינפה ביום טוב על גבי שולחן, ואם דרכו לנפות על שולחן בימות החול, ביום טוב יעשה שינוי אחר. ה'אליהו רבה' כתב שאפילו הופך את דף השולחן, הרי זה שינוי המתיר ניפוי חוזר.

ד. ניפוי ראשון ושני

על פי מה שעלה, להלכה יש לחלק בין ניפוי ראשון, האסור, לניפוי שני, שאותו יש להתיר בשינוי קל. יש לעיין מה ההגדרה של הניפוי השני שאותו התירו (עם שינוי), האם גם אפשר להחליף את הנפה בניפוי השני? דהיינו אם בניפוי הראשון השתמש בנפה עם חורים רחבים, האם מותר לו בניפוי השני לנפות בנפה עם חורים צרים יותר, שתסיר יותר פסולת מהקמח, ועל ידי כך הפת תהיה נקייה יותר?
הב"ח (ס' תקו ד"ה ואפשר) כתב:

ומשמע לי לפי זה דאם מרקדו שנית בכברה אחרת כדי שיהא הפת נאה דהיינו שמוציאה הקמח וקולטת את הסולת אסור אפילו על ידי שינוי שזה הוי כתחלת הרקדה דאסורה דהוה ליה תיקון גמור ומלאכה דאורייתא לא התירו קודם לשה אף על ידי שינוי, דכך לי תחלת הרקדה שמוציא את הסובין וכך לי הרקדה שנייה שמוציא את הקמח. וכל שונין דקאמר בתלמוד היינו שמרקד פעם שנייה באותה כברה עצמה שהכל יוצא.

מדברי הב"ח עולה שאם הניפוי השני בורר דברים שלא היו בניפוי הראשון, אין דינו כניפוי שני אלא כניפוי ראשון.

'מחצית השקל' (ס' תקו ס"ק ג) כתב שהפר"ח פסק כדעת הב"ח, ויש להחמיר שלא לשנות את הנפות. ולכן קמח שנופה במטחנה בנפה עם צפיפות מסוימת אין לחזור ולנפות ביום טוב את הקמח בנפה צפופה יותר. וכן כתב 'כף החיים' (ס' תקו אות טז), שקמח שנברר במטחנה – אסור לחזור ולנפותו בנפה אחרת שבוררת טוב יותר.

ה. ניפוי דברים שנפלו ביום טוב

הגמרא הביאה דיון בין רבינא לבין התנא שדרש לפניו.

תני תנא קמיה דרבינא: אין שונין קמח ביום טוב, אבל נפל צרור או קיסם - בורר בידו. אמר ליה: כל שכן דאסור, דהוה ליה כבורר.

לדברי התנא שלפני רבינא, אם נפל צרור וקיסם לקמח אפשר להוציאו, ורבינא סבר שיש בכך ברירה ביד, ולכן הדבר אסור. לכאורה דעתו של רבינא שבהוצאת קיסם

מהקמח יש משום בורר מובנת, ומדוע התנא התיר לעשות כן? נראה, כפי שכתב רש"י, שהסיבה שאסרו לנפות את הקמח ניפוי שני היא מכיוון שהיה יכול לעשות זאת קודם יום טוב, אבל במקרה שנפל קיסם ביום טוב – לא יכלו לבוררו קודם, ולכן התירו להוציא הקיסם, שאין זה אלא הכנה למאכל כעת. רבינא סבר שגם זה נחשב לבורר, כיוון שמוציא בידו את הקיסם.

מדברי רש"י 'ודבר הנראה הוא שזה פעם שניה ואין זה כמרקד לברור', לא ברור מתי נפל הצרור שהתירו הוצאתו. אבל הר"ן הוסיף והסביר שהתירו להוציא את הצרור רק במקרה שניפו את הקמח בערב יום טוב, ונפל לתוכו ביום טוב צרור או קיסם, ואז אין כאן מקום לטענה שיכל לנפות בערב החג כיוון שנפל הצרור ביום טוב עצמו, אבל אם נפלו הצרור והקיסם לפני יום טוב, ברור שלכולי עלמא אין מקום להתיר ניפוי אפילו בשינוי, ונראה שזה כהרקדה ראשונה. גם המאירי (ביצה כט ע"ב) כתב שהקלו להוציא ללא שינוי, מכיוון שנפל ביום עצמו ולא יכול היה להוציא בערב קודם. ועיין במ"ב (ס"ו תקו ס"ק ח) שהביא דברי הגר"ז:

שהרי אין כונתו לרקד כדי ליפות הקמח אלא כדי לברור עי"ז הצרורות והקיסמין שישארו בכברה אחר נפילת הקמח דרך הנקבים, וזה לא אסרו חכמים שהרי נפל ביו"ט גופא וכנ"ל. ואינו דומה להא דמבואר לקמן בס"י תק"י ס"ב דאסור לברור קטניות מתוך פסולת שלהן בנפה וכברה [וזה בודאי אסור אפילו בלקחן מתוך החנווני המכירו ביו"ט גופא ולא היה יכול לבררן מעיו"ט] דהתם דרך המלאכה לעשותה לזמן מרובה. משא"כ הכא שהקמח כבר מבעוד יום נברר מהסובין ואירע שנפל במ צרור או קיסם מינכר לכל שהוא לצורר שעה לאפותה ביו"ט וש"י.

למדנו מדברי הר"ן והגר"ז שאין היתר לנפות קמח שנפלו בו צרורות וקיסמים קודם החג, ולא התירו לנפות אלא אם נפלו בחג. אם נפל צרור קודם החג לכאורה דינו כהרקדה ראשונה, שהיא אסורה, אמנם 'עולת שבת' כתב שיש להתיר לנפות על ידי שינוי. גם ה'לבוש' וכן ה'כף החיים' (ס"ו תקו אות י) הכריעו שאין להתיר ב'נפל צרור' אלא אם כן נפל בחג עצמו, אבל אם נפל קודם לחג אין להתיר להוציא את הקיסם והצרור אלא בשינוי.

הרבה פוסקים החמירו כדעת רבינא, שאם נפל צרור לקמח צריך לעשות שינוי, ואדרבא במקרה שנפל צרור וקיסם יש בזה בורר גמור ולכן צריך שינוי גמור (ניפוי מאחורי הנפה). וכן כתב המ"ב (ס"ק ט) שלדעת ה'חיי אדם' צריך שינוי גמור. וכל זה במקרה שנפל צרור בחג עצמו, אבל אם נפל קודם לחג נראה שאין מקום להתיר לנפות אפילו בשינוי, כיוון שזו הרקדה גמורה.

נראה שהצרור והקיסם ניכרים בקמח (אפשר ליטול אותם ביד), ואם כן אין זה בורר, אבל דבר שלא ניכר בקמח וצריך כלי כדי להוציאו – לא התירו להוציאו. על כן חרקים הנמצאים בקמח ויש לבוררם מהקמח, אין להשוותם לצרור וקיסם, שכן החרקים מעורבים בקמח ואינם ניכרים, והרי זה בורר גמור.

1. ניפוי קמה בימינו

הקמה של ימינו מנופה במטחנות בנפות דקות (60-50 מ"ש¹), הנפה הביתית היא בעלת צפיפות חורים של 70-80 מ"ש, אם כן לדעת המג"א יש לאסור את הניפוי הביתי, כיוון שהוא מנפה דברים שלא נופו במטחנה, ואין זה ניפוי שני אלא ניפוי ראשון (לעיל אות ד). בשו"ת 'אור לציון' (ח"ג פי"ט אות ו) נכתב שהקמה כבר מנופה, ואמנם כן הוא, אבל מכיוון שבבית מנפים בנפות דקות יותר נראה שאין להקל, ואין לנפות ניפוי חוזר ביום טוב.

בימינו אנו יודעים שבקמה מתפתחים חרקים. לרוב נשארות ביצים לאחר הטחינה, ואם אין הקמה מאוכסן במקומות מבוקרים יש חשש סביר שיתפתחו הביצים לחרקים, אם כן הניפוי בבית בא להוציא דברים שלא היו בניפוי הקודם במטחנה, ונפלו לפני יום טוב בקמה, ואין מקום להתיר אלא בשינוי (לפי הדעות שהבאנו לעיל, המתירות להוציא בשינוי קיסם וצרור) אבל חרקים שהם בלולים בתוך הקמה וצריך מסננת כדי להוציאם, והיו בערב יום טוב בקמה, לא נראה שיש מקום להתיר להוציאם אפילו בשינוי (כפי שכתבנו לעיל אות ה); שכן ניפוי זה איננו ליופי הקמה כפי שכתב השו"ע, אלא הניפוי הוא לצורך אכילת הקמה מחשש חרקים המצויים בו.

סיכום

נראה שאם הקמה נשמר בקירור משעת הטחינה ואין חשש להתפתחות חרקים, מותר לנפות קמה זה שוב ביום טוב, מכיוון שניפוי זה הוא רק לייפוי הקמה. אבל קמה שהיה מונח בחוץ וייתכן שהתליע, וכעת רוצה לנפותו בבית, אסור לנפותו ניפוי חוזר ביום טוב.

1. מספר חורים לכל אינטש שטת.